

Lubomír Belás: *Machiavelli dnes (politický, komunikativní a sociálně-etický rozmer diela)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovské univerzity 2007, 109 s.

Postava N. Machiavelliho přitahuje pozornost historiků, politologů a filozofů i po bezmála 500 letech od jeho smrti, a jeho hodnocení se v poslední době začíná měnit. Tuto změnu chce částečně zachytit i Belásova kniha, jejíž autor si dal za úkol analyzovat především Machiavelliho sociální a etické názory. Kromě úvodu a závěru kniha obsahuje tři kapitoly: Machiavelli a renesance, Filozof moci a Vladař jako komunikátor, milovník ctností a herec.

V první kapitole představuje Belás názor na renesanci. Vychází přitom z děl některých soudobých autorů. Ti chápou renesanci jako zásadní přelom v evropských dějinách, zejména ve způsobu myšlení, z něhož mizí myšlenka hierarchického členění světa a zásadním způsobem se mění také pojetí dějin a představa o roli člověka v nich. Poukazuje na to, že v oblasti duchovní renesance zažívá nejen obrát k antice, ale také nástup „druhé scholastiky“.

Zkoumání renesanční filozofie Belás chápe ve třech základních rovinách: problém vymezení se ke středověku, osobnost renesančního filozofa jako univerzálního člověka, v jehož myšlení je důraz na logiku a ontologii nahrazen zájmem o morálku, politiku a estetiku, otázka historicko-filozofického statutu renesanční filozofie. Machiavelli byl typickým dítětem své doby, která vytváří novou cestu k vědě a politice, to byl jeho skutečný svět – svět lidských věcí. Machiavelli byl fascinován problémem nových knížectví – jevem, který ztělesňoval změnu politického světa, v němž žil. Proto zdůrazňoval problém moci, proto revidoval klasická učení o společnosti a politice. To vše je ovšem nutno spojit v kontextu renesančního občanského humanismu, rozpracovávaního myšlenku důstojnosti člověka jako spolupracovníka na božském díle stvoření. Belás sleduje vývoj renesančního humanismu, který vede k rozporu mezi renesančním ideálem učence a ideálem činného člověka. Ten je spojen s počátky kapitalismu v renesanční společnosti. Tato jistá krize humanismu je spojena se dvěma proudy renesančního myšlení, jehož jednu větev charakterizují projekty ideální společnosti (Morus, Campanella) a druhou pragmatický realismus Machiavelliho.

Ten líčí Belás ve druhé kapitole. Charakterizuje ho jako radikální přerušení politické filozofie středověku. Machiavelli se především zajímá o vnitřní stabilitu státu a možnosti jeho vnější expanze. S tím souvisí i jeho názor na náboženství, které pro něj už není normou politiky, nýbrž jejím prostředkem. Odtud pak i jeho názor na vladaře, který se nemusí nutně řídit běžnými morálními normami, ale v případě potřeby (ale jen v něm) se od nich odchylovat.

Základem Machiavelliho politické vědy byla znalost soudobého světa a znalost předchozích dějin. Na ty se ve svých dílech často odvolává. Domnívá se, že svět i člověk jsou v podstatě stále stejní, nemění se. Belás pak na základě odkazů na díla moderních autorů analyzuje Machiavelliho koncepci lidské přirozenosti. V této souvislosti je pak rozebírán pojem virtů a jeho vztah k pojetí fortuny. Machiavelli zavádí nové pojetí rozboru politiky. Není to rozbor spojený s morálním hodnocením, nýbrž spíše technický popis moci a zacházení s ní. Starému umění politiky pak dal Machiavelli novou interpretaci, opět zbavenou morálního hodnocení. K tradičním prostředkům pro nastolení nového řádu (v novém knížectví), tj. k dobrým zákonům a vojsku, přidal Machiavelli nový – velkou myšlenku.

Machiavellim se zabývalo mnoho pozdějších filozofů. Belás rozebírá Descartův postoj. Ten je vyjádřen zejména v korespondenci francouzského filozofa. Přestože Descartes se opět vrátil k mravnímu hodnocení politiky a tím i Machiavelliho spisu, sdílí v mnohém Machiavelliho skepticismus např. názor, že právo je vždy na straně silnějšího. Má nicméně kritický postoj k Machiavelliho náhledům na to nakolik má vládce prosazovat dobro. Zdůrazňuje, že vládci mají být spravedliví a že některé momenty vládnutí lze pochopit pouze, jestliže je člověk sám vládcem. Je důležité aby se vládce řídil rozumem. Descartova politická filozofie je umírněná a realistická. Přiblížila se představě osvíceného panovníka a podle Beláse byli francouzští osvícenci více Descartovými žáky než byli sami ochotni přiznat.

V třetí kapitole své práce se Belás snaží ukázat Machiavelliho zásadně jiným způsobem, než tomu bylo v dosavadních dílech. Nejde mu o hodnotící pohled, který by zdůrazňoval především politický a technologicko-praktický rozměr jeho díla. Podmínkou k této inovaci je zařazení Machiavelliho do celku renesance – také netradičně pojímaného. K tomu vychází z názorů některých

myslitelů, kteří se Machiavellim a renesancí zabývali: P. Burkeho, M. Horkheimer, L. Sabinea, M. Whitea a stanoví si dva základní problémy: 1. Zda se komunikativní aspekt renesanční kultury projevuje i v Machiavelliho politických úvahách a 2. prozkoumat sociálně-etický moment jeho učení s propojením na problematiku občanství (s. 71 a 72). První z nich řeší především s ohledem na zásadní rozdíl mezi Machiavelliho a naší dobou: za renesance neexistovaly masové komunikační prostředky. K zodpovězení druhého z nich musel Machiavelliho občanskou etiku rekonstruovat z jeho Vladaře. Machiavelli uvádí občanské ctnosti (skromnost, slušnost, štedrost, soucit, oddanost, čestnost, lidskost, nábožnost). Ty podle jeho názoru omezují a eliminují rozkladnou vlastnost člověka, jíž je přecházení od jedné ctižádostivosti k druhé. Vysoce hodnotí ty městské státy, ve kterých obchodní kapitál nerozrušil původní rovnost občanů. Pokusil se také institucionalizovat omezený konflikt frakcí jako prostředek revitalizace občanských ctností – formu odvrácení korupce.

V souvislosti s úvahou o občanských ctnostech je nutné přesunout se od Machiavelliho Vladaře k jeho Úvahám o vládě, kde se uvažuje o roli napodobování v občanském a politickém životě. Machiavelli dramatik zde doporučuje vladaři, aby se stal do jisté míry hercem, který žádoucí ctnosti předvádí.

V Závěru se Belás zamýšlí nad významem Machiavelliho díla a perspektivami jeho dalšího zkoumání.

Útlá kniha Lubomíra Beláse znamená bezesporu přínos pro slovenskou i českou literaturu o Machiavellim. Seznamuje především s řadou názorů na Machiavelliho v cizojazyčné – zejména německé a anglické – literatuře. Možná, že však právě v tom je jistá slabina jeho knihy: jeho vlastní rozbor jako by se v záplavě citátů ztrácel. Jeho kniha tak určitým způsobem dokumentuje problém, s nímž dnešní dějiny filozofie zápasí: Kde najít prostor pro vlastní interpretaci studovaného problému? A jestliže se k ní rozhodneme, jak si být jisti, že neopakujeme něco dávno vyřčeného? Ale bez ohledu na tyto problémy, které si musí řešit každý autor sám, je Belásova kniha hodnotným příspěvkem k problematice poznání Machiavelliho myšlení – i literatury o něm.

Ivana Holzbachová

Magdalena Konečná: *Řeč a porozumění. Poznámky k filosofické a teologické hermeneutice H.-G. Gadamera, G. Ebelinga a E. Fuchse*, Brno: M. Konečný 2007, 118 s.

V úvodním slově ke čtenářům (s. 7–12) autorka doufá, že jim její knížka bude „inspirací k dalšímu poznávání hermeneutiky“, tj. „filosofického směru“, který jí samé je „velmi sympatický svou otevřeností, snahou naslouchat ostatním, touhou rozumět a porozumět lidem, světu kolem sebe i sobě samému“. Jak k tomu chce přispět, naznačuje titulem práce a rozvržením tématu do kapitol Řeč a hermeneutika, Řeč a dorozumění, Řeč a rozumění, Řeč a rozum (a mýtus) a Řeč a umění. Tato dílčí témata pak vykládá se stálým zřetelem především k názorům Gadamerovým, Ebelingovým a Fuchsovým. Konečná řadí tyto myslitele k představitelům „nové hermeneutiky“, počínaje Gadamerovou knihou *Wahrheit und Methode. Grudzüge einer philosophischen Hermeneutik* (1960); „nová“ je zejména překonáním „téměř absolutní závislosti dřívější hermeneutiky a její metody na řeči a promluvě větším zřetelem na člověka a situaci, v níž se [účastník řečového dorozumívání] právě nachází“; stále je ovšem „výzvou k otevřenosti, chtění a připravenosti naslouchat dané řeči – textu, rozhovoru nebo okolí, ale také sobě samému“. Rozlišení hermeneutiky na filosofickou (Gadamer) a teologickou (Ebeling, Fuchs) je při tomto výběru pěstitelů hermeneutiky však dost nezřetelné. V Závěru knihy (s. 107–108) Konečná „pouze malý rozdíl v jejich metodikách“ spatřuje v jejich „odlišném zaměření na praxi rozumění“: v teologické hermeneutice jde o „aplikaci poznatků filosofické hermeneutiky do teologie, v rámci srozumitelného zvěstování evangelia a výkladu biblických textů“. V jejím podání se však i Gadamer čtenáři jeví spíše jako stoupenec teologické hermeneutiky. Také Gadamer řeč (s odpovídající fyziologickou vybaveností lidí k řeči) považuje za „Boží dar“ a „živou spojnicí mezi člověkem a Bohem“ (a za zmínku by stály i jeho vlastní pokusy o adekvátnější porozumění „evangelické zvěsti“); „zásadní důraz“, který (na rozdíl od Ebelinga) klade „na dialektickou podstatu řeči“, si čtenář může vyložit rozdílem mezi (čistě) lidskou řečovou komunikací a nábožensky motivovaným rozhovorem člověka s Bohem. Nepřesvědčivě v práci vy-